

Objevení dalších kostelů

Napsal uživatel Administrator

Čtvrtek, 02 Duben 2009 10:44 - Aktualizováno Pátek, 14 Květen 2010 14:07

Dějinný význam Starého Města zvýraznily další archeologické nálezy pozůstatků základů dalších kostelů, a to svatého Michala v Osadě IV „Na dědině“, svatého Klimenta nebo svatého Jana Křtitele v Osadě III „Na špitálkách“, svatého Víta v Osadě V „Za kostelíkem“, Panny Marie v Sadech a svatého Jana Křtitele v Modré u Velehradu.

Kostel v lokalitě Špitálka

Základy kostela v této lokalitě byly náhodně objeveny v září roku 1949 při těžbě štěrku. Při následném archeologickém výzkumu byla odkryta menší část základů kostela a větší část byla těžbou zničena. Svatyně měla půlkruhovou apsidu (kněžiště), hlavní loď a nartex (předsíň) ve tvaru obdélníka, který byl oddělen od hlavní lodi příčkou. Při severní a západní stěně chrámové lodi a v nartexu byly nalezeny jamky po dřevěných sloupech, které asi nesly věž a dřevěnou konstrukci přístavby zděné stavby. Hloubka jamek byla pod úrovní základů zřejmě na potřebnou únosnost celé konstrukce. Nalezené základy neměly žádné souvislé zdivo spojené s maltou, ale jen úlomky malty, omítek s otisky trámů a štípaného dřeva i s barevnými vzory, zlomky hliněných pálených dlaždic a ploché kameny z pískovce. Nálezy malty s otisky dřevěných prvků umožnily předpokládat, že kostel měl i dřevěnou konstrukci - hrázděné zdivo a vnitřní hlazené omítky se stopami hnědých a černohnědých pruhů – zbytků vnitřní malby chrámu.

Nartex je byzantský prvek, který měnil význam a funkci svatyně. Sloužil jako církevní škola pro výuku katechumenů, vzdělávání kleriků, jako pastoforium k přípravě obětí podle východní liturgie a pokud nebylo samostatné baptisterium, uděloval se zde křest.

Z půdorysů základů kostelů na "Špitálkách" a „Na valách“ je možné odvodit, že je postavili stavitelé stejného architektonického směru.

V nartexu kostela i uvnitř dřevěného přístavku bylo objeveno menší pohřebiště (42 hrobů) s cennými nálezy. Některé z nich obsahovaly bohatě zdobené zlaté, stříbrné, bronzové a skleněné šperky a bronzové gombíky stejného vzhledu jako v hrobech u kostela „Na valách“. Podle názoru badatelů se jednalo o hroby příslušníků vyšší společenské vrstvy vzhledem ke kvalitě a kvantitě nalezených předmětů.

Rozdíly v počtu nalezených hrobů „Na valách“ a na "Špitálkách" svědčí o rozdílnosti funkcí obou kostelů. Na základě výsledků archeologických sond nebyl chrám duchovním centrem

Objevení dalších kostelů

Napsal uživatel Administrator

Čtvrtek, 02 Duben 2009 10:44 - Aktualizováno Pátek, 14 Květen 2010 14:07

---

osady, ale zřejmě patronátním centrem privilegované velkomoravské rodiny.

Ojedinělým nálezem je terčovitá ozdoba s motivem sokolníka, precizně ikonograficky ztvárněná. Je zhotovena ze stříbrného plechu o průměru 43 mm. Vzácné jsou i zbytky koženého předmětu s vykovanými stříbrnými a bronzovými kroužky.

Objevení hrobů, které překrývaly základy nartexu, vedlo k domněnce, že postavení chrámu mělo dvě etapy. J. Cibulka uváděl možnost, že v první byla vystavěna apsida a ve druhé etapě kostelní loď s nartexem, která měla nahradit předchozí dřevěnou loď. V. Hrubý zastával názor, že v první fázi byla vystavěna apsida s lodí a ve druhé nartex. Názor opíral o zjištění jiného druhu použitého materiálu a stavební odlišností u lodi a nartexu.

Z výsledků výzkumů je možné postavení kostela v první etapě datovat do druhé poloviny 9. století mezi léty 850 - 863, stejně jako kostel „Na valách“. Nartex byl zřejmě přistaven až po příchodu byzantské misie (HRUBÝ, V. 1965, s. 197-198).

Nevyjasněná je otázka, komu byl kostel zasvěcen. První uvažované zasvěcení svatému Klimentovi bylo zamítnuto kvůli topografii Starého Města, protože stejné zasvěcení měl i kostel v lokalitě „Na zervavici“ (základy objeveny v roce 1949). Existence kostela svatého Klimenta je uvedena v relaci hradištského děkana Michala Prokopa z roku 1657. Další uvažované patrocinium svatého Jana Křtitele má podklad v přenesení jména světce na hřbitovní kapli (postavené v 11. století), pravděpodobně ze zaniklého velkomoravského chrámu na „Špitálkách“, ve kterém se křtilo (HRUBÝ, V. 1965, s. 197-198).

Archeologickými výzkumy se nepodařilo zjistit funkci kostela.

Kostel v lokalitě Za kostelíkem

Dávnou existenci kostela svatého Víta dnes připomínají jen názvy ulic a míst, které se nacházely v blízkosti tohoto kostela. Předpokládaný vznik kostela je směřován do poslední čtvrtiny devátého století až na začátek desátého století.

Písemná zmínka o kostele svatého Víta je v účetních záznamech farního kostela svatého Jiří v

Objevení dalších kostelů

Napsal uživatel Administrator

Čtvrtek, 02 Duben 2009 10:44 - Aktualizováno Pátek, 14 Květen 2010 14:07

Hradišti z let 1450 až 1460, který se tu „nacházel od lidské nepaměti“ a další staroměstské kostely svatého Michala a svatého Jana Křtitele bývaly "cílem procesí hradištských měšťanů" (HRUBÝ, V. 1965 s.191). Z relace hradištského děkana z roku 1652 a zápisu z generální vizitace byl „svatovítský kostel v kněžišti a lodi klenutý, měl šest oken, cihelnou dlažbu, deset lavic, vrata a šindelem pokrytou střechu.“ Již v té době byl zřejmě v úpadku (neměl nadací) a mše svatá se tu sloužila jen na svátek patrona. Za josefinských reforem byl kostel zrušen a v roce 1788 určen ke zboření. Stavební materiál byl použit ke stavbě domků hlavně ve Svatovítské ulici a v roce 1806 již neexistoval.

Na plánu z roku 1730 je svatyně zakreslena zcela o samotě v severovýchodní části obce. Na západní straně měla portál a nad kněžištěm čtyřhrannou věž – asi pozdějšího původu. Porovnáme-li plán s mapou Markrabství moravského z let 1764 až 1781, má kostel věž nad portálem a v jeho okolí jsou domky. Zřejmě jde o symbol církevní stavby než o správné znázornění.

Základy kostela byly ještě delší dobu viditelné i po rozebrání zdiva a jejich půdorys je zakreslen na plánu z roku 1824. Od F.S.Pluskala Moravičanského je z roku 1863 zachován popis a je zajímavé, že loď je stejně široká jako apsida. Podobný půdorys měly románské krypty a kostelíky i kentské kostely ze 7.století v Anglii.

Poslední zbytky svatyně mizí v 70.letech 19.století otevřením hliníku, zbývající základy byly vytrhány a zemina byla vybrána až do hloubky 2 m.

Archeologický průzkum na dně prohlubně provedl v roce 1929 a našel jen zcela nepatrné stopy základových zářezů a ojedinělé zlomky pískovcových kamenů a malty. V roce 1933 při opravě domku č. 82 ve Svatovítské ulici byly nalezeny zlomky kamenných architektonických článků a kamenné kvádry a ostění v opěrné zídce.

Při kontrolním výzkumu v letech 1952 a 1954 nebyly objeveny již žádné stopy po základech kostela. V letech 1955 až 1956 byla prohlubeň zavezena a vyrovnána do úrovně okolí.

Pro nedostatek historických písemných zpráv a archeologických nálezů nelze přesně určit datování kostela. Je možný nepřímý pokus, a to na základě zprávy od Michala Prokopa již výše uvedené, že kostel se „nacházel od lidské nepaměti“, naznačuje velké stáří. Žádné

Objevení dalších kostelů

Napsal uživatel Administrator

Čtvrtek, 02 Duben 2009 10:44 - Aktualizováno Pátek, 14 Květen 2010 14:07

---

písemné zprávy, kresba z roku 1730 a nedostatečné výsledky archeologických výzkumů nedávají solidní předpoklady pro stanovení stáří. Jen pozůstatky kamenných článků pocházejících ze zaniklé církevní stavby jsou nespolehlivějším dokladem. Nalezená pozdní románská hlavice je V.Richterem označena za dílo cisterciánského přechodného burgundského slohu a je spojována se stavební aktivitou velehradského kláštera kolem roku 1288. Osada Weligrad (Staré Město) v té době náležela velehradskému klášteru, a ten jako patron zakládal nové kostely na svých statcích. Vzhledem k těmto údajům je možné spolehlivě datovat existenci kostela svatého Víta do 13.století. Za předpokladu, že kostel je starší, se badatelé pokusili o synchronizaci s ostatními osadami z Velkomoravské doby. Přihlíželi na osídlení kolem kostelů nejprve ve 12. a 13.století, pak v 11.století a nakonec v 10.století. Starší původ chrámu naznačuje i současný název ulice Svatovítské, která mohla být částí osady kolem kostela. Výzkum polohy kostela v čele sídliště jej zařazuje do střední doby hradištní a navozuje domněnku, že byl ve 13.století včleněn do nového okolí jako pozůstatek osady staršího data, zcela jinak uspořádané urbanisticky. Nalezená vyspělá keramika zčásti dokládá původ velkomoravského sídliště, vzniklého v poslední čtvrtině 9.století až na počátek 10.století (HRUBÝ, V. 1965, s.192-196).

V této lokalitě byly nalezeny pozůstatky objektů, nástrojů, nádobí a materiálu, které dokládají výrobu šperků (GALUŠKA, L. 1991, s.51).

Sídliště s kostelíkem zaniká spolu s kostely „Na valách“ a „Na špitálkách“ počátkem 10.století pravděpodobně v důsledku nájездů Avarů.

Obnovení liturgické činnosti v první polovině 13.století bylo možná následkem přestavby farního kostela svatého Michala. Zápis z roku 1682, že kostel „neměl žádných nadací a věnování“ bylo asi ovlivněno úbytkem obyvatelstva po zániku Velkomoravské říše. Církevní život a pohřbívání se soustředily k farnímu kostelu svatého Michala. Vylidňování osady potvrzuje i malý počet nálezů kolem kostela z 11. a 12. století, ale i skutečnost, že na blízkém pohřebišti nebyl nalezen žádný velkomoravský hrob.

Starobylost zasvěcení, písemné i archeologické prameny nevylučují možnost vzniku kostela do let po smrti svatého Metoděje, tj. na konci 9.století, zřejmě návratem franského kléru a po zákazu slovanské liturgie (HRUBÝ, V. 1955, s.196).

Zánik kostela mohly ovlivnit i časté povodně rozvodněné řeky Moravy, a tím i záplavy, které snižovaly bezpečný horizont. Potvrzením byla i povodeň v roce 1997, kdy tato lokalita byla

Objevení dalších kostelů

Napsal uživatel Administrator

Čtvrtek, 02 Duben 2009 10:44 - Aktualizováno Pátek, 14 Květen 2010 14:07

---

zatopena mezi prvními.

Mgr. František Foltýnek